

«фізіологічним» нарисом, який істотно поступився своїми позиціями вже у 1850-х рр., що, серед іншого, зумовило пізніше відоме сприйняття її як анахронічної.

Зрештою, за тональністю повість — іронічно-сатирична з огляду на загальну манеру нарації та принципи побудови образів персонажів. Тотальною іронією буквально просякнутий увесь твір: як партія автора-розповідача, так і численні діалоги, хоча, слід визнати, Шевченку не вдалося в цьому досягти значного художнього ефекту через вочевидь непотрібні пояснення до того чи того моменту, що оголювали іронічність.

Отже, повість «Несчастный» — складний кількоплановий твір соціально-просвітницького змісту, одна із найбільш довершених прозових спроб Шевченка, що становить помітне явище в історії української повісті середини XIX ст.

Література:

1. Гетьман С. Традиції англійського роману виховання у прозі Т. Шевченка / Світлана Гетьман // Слово і час. — 2003. — № 7. — С. 14–20.
2. Гоголь Н. В. Полное собр. соч. : в 14 т. / Николай Васильевич Гоголь. — [М., Ленинград] : Изд-во АН СССР, 1951. — Т. 6. — 923 с.
3. Дневник Тараса Шевченко с комментариями Л. Н. Большакова. — Оренбург : Оренбургская губерния, [2001]. — 311 с.
4. Кодацька Л. Ф. Художня проза Т. Г. Шевченка / Лариса Федосіївна Кодацька. — К. : Наукова думка, 1972. — 327 с.
5. Крутікова Н. Є. Гоголь та українська література (30–80 рр. XIX сторіччя) / Ніна Євгенівна Крутікова. — К. : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1957. — 552 с.
6. Полякова Л. Из спостережень над художньою своєрідністю повісті Т. Г. Шевченка «Несчастный» / Людмила Полякова // Збірник праць 27-ї наукової шевченківської конференції. — К., 1989. — С. 154–159.
7. Прийма Ф. Я. Шевченко и русская литература XIX века / Федор Яковлевич Прийма. — М., Ленинград : Изд-во АН СССР, 1961. — 411 с.
8. Смілянська В. Л. Шевченкознавчі розмисли / Валерія Леонідівна Смілянська. — К. : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2005. — 491 с.
9. Смілянська В. Л. Шевченкова романтична поема: система індивідуальних жанрових модифікацій / Валерія Леонідівна Смілянська // Слово і час. — 2010. — № 6. — С. 3–20.
10. Шевченко Т. Г. Повне збір. творів : у 12 т. / Тарас Григорович Шевченко. — К. : Наукова думка, 2003. — Т. 3. — 592 с.

The Artistic Originality of the Story «The Unfortunate» by Taras Shevchenko

The article represents an attempt to determine the typological connection between the story by Taras Shevchenko and Russian prose of his time. We also consider the problematic and thematic content of the work, peculiarities of the poetics: intertextuality, composition, genre, the system of characters etc.

УДК 821.161.2-1:7.035(Я.Щоголів)

Юлія Регуш (Бердянськ)

РОМАНТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗКРИТТІ ТЕМИ СМЕРТІ У ТВОРЧОСТІ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

Творчість харківського поета Якова Щоголева — своєрідне явище в українській літературі XIX століття, але водночас поетичний доробок митця містить у собі ознаки, характерні для поширеного у літературі того часу романтичного напрямку.

У творчості українських романтиків знаходять вираження притаманні світовій романтичній літературі мотиви песимізму, безнадії, відчаю, страждання, настрої так званої світової скорботи. Заглиблюючись у песимістичні настрої, українські поети у своїх творах часто звертаються до

теми смерті. З цього приводу видається слушною думка Марії Прусової, яку дослідниця висловлює щодо характеристики російської літератури: «Цілісний підхід до поезії першої половини XIX століття дає змогу охарактеризувати смерть як категорію романтичної культури» [10, с. 3]; «смерті присвячена значна частина романтичної поезії... Шанобливе ставлення до смерті зробило цвинтар в XIX столітті зосередженням культу мертвих...» [10, с. 6–7].

Тема смерті характерна і для творчості Якова Щоголева. Дослідник поетичного доробку митця Валерій Романовський із цього приводу зазначає: «У творчості Якова Щоголева є ціла низка мотивів, які він розробляв протягом усієї творчої діяльності, до таких належить і мотив смерті» [Цит. за: 14, с. 320].

Звернення до теми смерті у поезіях Якова Щоголева, недостатньо висвітлено у наукових розвідках, це питання лише побіжно розглядається у працях деяких науковців: Миколи Зерова «Непривітаний співець» [5], Арсентія Каспрука «Яків Щоголев. Нарис життя і творчості» [7], Олександра Білецького «До розуміння творчості Я. Щоголева» [2], Гната Хоткевича «Яків Іванович Щоголев. Огляд його життя і діяльності» [13], Миколи Ткачука «Українська поезія останньої третини XIX ст.: основні тенденції розвитку й естетичної стратегії» [11, с. 63–67], Миколи Бондаря «Яків Щоголев» [4], Валерія Романовського «Післямова про книгу та її творців» [Цит. за: 14, с. 319–329], Олени Лапко «Релігієсофське осмислення буття людини в поезії Якова Щоголева» [9]. З огляду на те, що на творення поетичного доробку Якова Щоголева, впливали особисті трагедії життя поета, вивчення теми смерті у поезіях митця є необхідною передумовою для розуміння усієї творчості харківського романтика.

Звернення Якова Щоголева до теми смерті не було поодиноким явищем в українській романтичній літературі. У своїй творчості поет продовжує традиції, започатковані іншими представниками харківської романтичної школи, до яких належать Амвросій Метлинський, Микола Костомаров, Олександр Афанасьєв-Чужбинський, Віктор Забіла, Михайло Петренко та ін. Творчості цих поетів притаманне трагічне світосприйняття, мотиви туги, самотності та звернення до теми смерті.

Яків Іванович Щоголев прожив складне та трагічне життя, і не дивно, що поет звертається у своїй творчості до теми смерті. Слушну думку висловлює Валерій Романовський, зазначаючи: «Прикметно, що поетичну творчість Я. Щоголев розпочав і закінчив оспівуванням смерті» [Цит. за: 14, с. 320]. Дослідник творчості Якова Щоголева Михайло Сумцов виділяв у доробку митця цикл поезій під назвою «Чорне запинало». Микола Зеров дає таку характеристику творів цієї тематики: «найтемнішими фарбами, найтемнішим колоритом позначений третій ряд ліричних творів поета — його признание, вискази й рефлексії про людей, світ і власну долю. Особисте горе, втрата дорослих дітей, патріархальний побут, що рушиться на авторових очах <...> такі улюблені теми тужливої, понурої лірики Щоголева» [5, с. 317–318].

У Якова Щоголева є низка творів, які оспівують особисте горе поета — втрату найдорожчих людей, це поезії «На дорогу труну», «Вродниця», «Ніч св. Валентина», «На чужині». Зазначені твори змальовують картини смерті рідних для поета людей — доньки, сина та онука: «Згорнулися руки / ...Ні гуку на радість, ні галасу муки / Не стала скрипця давати... / Так все замірає, / ... а дзик, / ...Літає і кличе грача молодого: / О, встань, чарівник, та заграй! / І тільки луна одвічає до його / Не встану, та й ти замірай!» [14, с. 230]; «Тихим сном навіки вродниця заснула... / Серце надривалось, вірить не хотіло, / Щоб душа безсмертна кинула це тіло! / ...Тільки смерть нещадна не така сила, / Щоб вертала те нам, що взяла могила...» [14, с. 226]; «...Впала північ. Потухали / Іскри карих оченят, / І над ліжком зашуршчали / Легкі крила янголят...» [14, с. 229]. Тексти перейняті настроями розпачу, болю та відчаю від того, що нічого не можна змінити. До творів цієї тематики можна додати також ще одну — «Суботи св. Дмитра», яка виступає своєрідним гімном пам'яті усім померлим, і тут поет змальовує непереборну силу смерті: «...з щиро коханих могил / Встають ряди безсмертних сил, / І безборонно ті ряди / Ідуть — невідомо куди... / ...ім дорогу перейма / Нещадно смерті грізна тінь / І жде в землі холодна тлінь...» [14, с. 83]. На думку Микола Зерова, це «найсильніша з поезій цього ряду <...> виїмкова своїм високо піднесеним ліризмом, понуро-патетична, ритмічно-напружена й широка» [5, с. 318].

Для творчості Якова Щоголева характерна традиція зображення загибелі славетних козаків. Прикладом цього може слугувати поезія «Могила»: «В чистім полі є могила. / Та могила

почорніла; / ...Тута лицар починає. / Буйно бився він з Ордою... / Та загнала вража сила / Козака в сиру могилу...» [14, с. 267]. У творчості інших харківських романтиків також яскраво виражені мотиви змалювання смерті козаків, як уособлення загибелі національного коріння. Такі мотиви звучать у творах Амвросія Метлинського, поезія якого, за визначенням Миколи Яценка: «є поминальним плачем по свободі України, голосом громадянської туги, пророкуванням загибелі національного життя, мови» [6, с. 314]. Поезії «Козак і буря», «Козача смерть» та «Кладовище» оповідають про загибель козака та пам'ять про його славні подвиги: «...Вже умер чорнобривий, умер білолиций! / ...Буря повстала, загуркотіло... / Що ж то в долині? Чи дуб рясний ліг?... / Ні, козаченько найкращий поліг!...» [12, с. 114]. Подібна тематика звучить і у творах Миколи Костомарова «Полтавська могила», «Заліг козаченько» та «Могила»: «Далекії роки далеко заплили; / А люду колишнього слава колишня / У пам'яті тмиється, як трава торішня, / Що вітер з-під снігу розкрив на могилі!» [8, с. 67] та в поезії «Могила» Олександра Корсуна: «...Могилу ізробили, / У тій могилі козака / Старенького зарили. / ...То запорожець певний був, / То був козак — голінний!» [12, с. 312].

Дуже багато творів у поетичному доробку Якова Щоголева присвячено змалюванню смерті простої людини. Слушною є думка Гната Хоткевича, який зазначає: «У нього досить багато є речей, в котрих є мова про смерть, і то найчастіше смерть молоді людини, бо смерть старого не викликає стільки жалю» [13, с. 387]. Смерть матері і нещасливе майбутнє дитини-сироти змальовується у поезіях «Похорони» та «Родини»: «Прості і бідні були похорони... / А ні хреста, ні святих корогвів. / Тільки й родини труну проводжало, / Що, дріжучи під дощем, до кісток / Змокше дівчатко її обіймало» [14, с. 225]; «Мати молода твоя / Не знесла родин, / Так тепер і підеш ти / По-світу один! / ...Світ і на покійницю / Блиснув із вікна: / Бачилось, що з мрамору / Вилита вона. / Чоло без морщиночок, / Чиста і свята» [14, с. 222–223]. Смерть дитини, яку мати була змушена залишити на виховання у чужих людей, показано у вірші «На могилі»: «В понеділок хлопчика люди поховали, / ...Доля нещаслива, бідна сиротино! / ...От іще вигадує трунку й черевики... / Так тебе, малесеньке, тут і закопали» [14, с. 223–224].

Героїня поезії «Навзаході» помирає, не стерпівши знущань чоловіка: «Все я перетерпіла, все до закінчання! / Тільки вже тоді в тобі серце й закипіло, / Як у мене в грудоньках та заклотіло... / От я і навзаході! Дбай же домовину, / Бережно клади в неї вірную дружину. / Скоро моє серденько битися перестане, / Холодом покриється чоло завітчане. / Там я втихомирюся, там я відпочию» [14, с. 201]. Ліричні герої поезій «Жмуток» та «Не забудня» згадують своїх коханих, які померли: «А по над мною ніч заходе, / Що людям світу не дає!» / ...Веселий погляд мій погас: / В німічних грудях ніє дуже / Важкою вразою підчас» [14, с. 200], «Так, може, й краще ти зробила, / Що все забувши на землі, / В могилі тихо започила!» [14, с. 189]. Яків Щоголев у своїх творах подає досить виразні картини людського горя, яке призводить до смерті, яка, можливо, краща за життя.

Тема смерті простих людей змальована і у творах харківських романтиків. Твори Миколи Костомарова, пройняті песимістичними настроями, Микола Яценко характеризує так: «...філософську лірику Костомарова <...> позначено мотивами світової туги, гіркими роздумами про одвічну загадку життя й смерті...» [6, с. 331]. У поезії Миколи Костомарова «Зірочка» оповідається про смерть нехрещеної дитини: «...в могилі щось поховане лежить. / Там молода мати сина поховала, / Сирою землею його закидала» [8, с. 50], а поезія «Дівчина» змальовує загибель молоді дівчини: «Вона умерла; під осінь журливу / На грибовище однесли її» [8, с. 81]. Твір Амвросія Метлинського «Дитина сиротина» оповідає про малу дитину, що залишилася сиротою і знаходить розраду лише у спілкуванні з могилами рідних: «Воно к землі, мов к рідній, прилягало, / З могилою мов розмовляло... / Й радесенька дитина уставала, Мов рідних батька й матінку знайшла...» [12, с. 120]. Про сирітство сина після смерті батька розповідає поезія Віктора Забіли «Нашо, тату»: «Нашо, тату, ти покинув / Мене сиротою? / Чому не взяв малим / В могилу з собою? / ...Не знав би я в світі горя, Світом не нудився б» [12, с. 260]. Подібні мотиви звучать і у вірші Михайла Петренка «Батьківська могила»: «...нашо в далекій стороні, / ...Ти ліг, мій милий тату, спати? / ...Іду, горюючи, іду, / Шукати батьківську могилу; / А де її самотню найду — / Так там заляжу та й загину. / Чи хто покаже сироті, / Де полягли твої кістки, / Де доля сиріт мерла з ними?» [12, с. 304–305].

Продовжує песимістичні настрої і творчий доробок Олександра Афанасьєва-Чужбинського. Микола Гнатюк з приводу його творів наголошував: «Він у своїх ліричних поезіях... розвивав мотиви нездійсненності людського щастя, гіркої долі, самотності, туги» [1, с. 25]. Поезія «Безталання» розповідає про чоловіка, який не має в житті щастя і кличе собі смерть: «Де ж ти, щастя, / Зглянь, нехай тебе у вічі / Я хоч раз побачу! / ...Та й лети собі од мене, / А я — в домовину» [14, с. 56], а в російськомовній поезії «Могила» йдеться про могилу невідомого чоловіка: «На раздолье и на воле / Спит скиталец молодой. / Спит он крепко. Над могилой / Запустеньє, тишина / ...Кто же он, не досказавший / Сердца пламенной мольбы, / Так неждано, рано павший / Под десницею судьбы?» [1, с. 105–106]. Про нещасливе, безталанне життя чоловіка йдеться і у творі Віктора Забіли «Човник»: «Чи довго я, нещасливий, / Буду так крушиться? / ...Ой як піду куди очі, / То вже й не вернуся... / Може, прийдеться де в лісі / Або серед поля / Заснуть вічно нещасному, / Коли така доля. / По мені дзвонить не будуть / І ховать з попами...» [12, с. 256–257].

У творах українських романтиків тема смерті тісно пов'язана зі змалюванням природи. Слушною є думка Марії Прусової, яка зазначає: «Смерть природи та її воскресіння у всіх народів світу асоціювалися передусім зі зміною пір року. Поділ великого (річного) і малого (добового) календарних циклів на частини намічає етапи людського життя... Це загальноприйняті порівняння ранку — з початком життя, полудня — зі зрілістю, осені — з вмиранням... Смерть природи асоціювалась у романтичній свідомості зі смертю людини, а повторюваність (щорічна і щодобова) — із загробним продовженням життя душі» [10, с. 9–10]. У поезії Миколи Костомарова «Кульбаба» життя людини порівнюється із роком: «Вік наш чоловічий / Схож із віком року. / Вперше боже сонце / Життя пробуджає, / Променями в серці, / ...Життя розів'ється, / Життя загустіє / Наукою світа; / І почнуться грози, / ...Щастя і недоля... / ...квіт той в'ялий, / Кульбаба осіння, / Пустоцвіт похилий, / ...без плоду гине / Під морозом-смертю» [8, с. 77].

Зв'язок теми смерті та образів природи розвинений у поезіях Якова Щоголева. Олександр Білецький із цього приводу зазначав: «Тема смерті, яка краща за життя, плинність руйнування проникає і в цикл віршів, присвячених природі: вмирає ліс, що його вирубали на будівництво залізниці, вмирає вербичка, розлога рокита, спалена громом...» [2, с. 570]. Порівняння життя людини і циклічності природи постає у вірші Якова Щоголева «Листопад»: «Звелось літо і не знать, / Як день за днем минув, / І серпень дав, що можна дати, / І вересень майнув... / Морозний вітер в гай і ліс / Подув з холодних міст, / І нещадно з дерева обніс / Червоножовтий лист» [14, с. 115]. Смерть у вигляді чорної безодні постає у поезії «Три дороги», в якій три шляхи, три пори року уособлюють життя людини, в кінці якого неодмінно буде безодня: «Шлях у трируччя далеко побіг... / ...Взяв я правою і сю пішов / Сміло, мов тут уже й долю знайшов. / Пахло весною, земля парувала... / Ліву дорогу узяв і пішов, / Сонце над нею пекло і горіло, / Рослинь без жалю, як кипнем, варило; / ...по середній дорозі пішов. / О, то найгірша тяглася дорога! / Вкрита грудками і зелом убога» [14, с. 209–210].

У поезії Якова Щоголева «Ракита» загибель красивого розлогого дерева порівнюється зі смертю людини: «Густими гілками покрита й повита, / На райській долині стояла ракита / ...Стояла ракита рясна, без поміхи, / І втомленим людям, і птиці для втіхи, / Поки не наплинула чорная хмара / І торохнули в дерево блискавка й чвара. / ...І замість недавно міцної рослини / Зістались нікчемні, горілі руїни / О горе, ти горе! Чого без розбору / Ти ломиш і вжиток, і вроду не впору...» [14, с. 101]. Вірш «Ракита» проголошує впевненість автора у невідворотності смерті, яка неминуче стосується усіх. Можна погодитися з думкою Миколи Бондаря, який наголошує: «Тема неминучості загибелі всього, що є на землі, викладається у поезії Щоголева з особливим натхненням. Поет у ній широко окреслює сповнені простору, предметні, за своїм настроєм аж ніяк не похмурі картини...» [4, с. 517]. Ця тема повторюється і в поезіях «Марево» та «Лебідь»: «На все бува своя пора, / І завжди так воно робилось, / Що те бере земля сира, / А те в нікчемність помінилось» [14, с. 115]; «Не журилась птиця дика, / Що за днем то день і гас, / Як згасає все одвіка, / А прийшов останній час...» [14, с. 213]. Герой поезії «Покій» блукає по світу, шукаючи спокою, а знаходить його лише на кладовищі: «Віра і безвір'є, / Золото й грязюка; / ...Сила і немічність, — / Все тут уляглося, / Все пішло у вічність...» [14, с. 231]. Слушною є думка Миколи Бондаря, який зазначає: «Художні рішення

Щоголева в цій темі <...> не може не привертати увагу позірною відсутністю пригнічення, розпачу, одноманітного сумування. Спостерігаємо немовби якийсь зсув у механізмі емоційного сприйняття ситуації <...> немовби душевно незворушну — своєрідну “байдужість <...> в деяких же із цих творів феномен всезагальності зникнення, знищення, загибелі викликає до себе у свідомості героя ставлення швидше врочисте й піднесене, аніж журливе чи тужливе» [4, с. 517].

Мотив невідворотності смерті продовжує втілюватися і в ідеї рівності усіх перед смертю. Ця ідея яскраво виражена у поезії Якова Щоголева «Ангел смерті», що стала, за висловом Миколи Зерова, «гімном смерті». Микола Ткачук так характеризує твір: «В поезії “Ангел смерті” Я. Щоголіва йдеться про смерть в її філософському вимірі <...> утверджує тріумфуючу ходу смерті, перед якою всі рівні» [11, с. 63]. Поет наголошує, що ким би ти не був — ти все одно не зможеш оминати смерті: «Хто б не був ти сильний світу, / Велет той, перед котрим / Без привіта і одвіта / Ми занедбано стоїм! / Хто б не був ти, старець бідний... / Хто б не був ти, юнак смілий, / Зачарований кругом / Лада в шаті сніжнобілій / Не жахайтеся ви сили, / Що незнатъ, в котрий час / Налітає від могили / Несподівано до нас» [14, с. 231]. Поезія «Ангел смерті» також розвінчує усталене явлення про смерть, як про щось страшне та жахливе: «То оману, то дурницю / Нам малюнок написав, / Що таємну чарівницю / Кістяком колись вважав. / Тая сила — янгол божий. / Як всі янголи його, / Духом смирний, видом гожий / Вірний кмет царя свого» [14, с. 231–232]. Марія Прусова з цього приводу зазначала: «Романтики оспівували Смерть як велику таїну вічності і як чарівний світ возз'єднання душ» [10, с. 2].

За визначенням Олени Лапко такі твори Якова Щоголева, як «Суботи св. Дмитра», «Ніч св. Валентитна», «Вродниця», «Хвороба», «Три дороги», «Ангел смерті», «Чернець»: «...втілюють християнське уявлення про потойбічне існування безсмертної душі. Відтак сама смерть осмислюється лише як перехід в інший (як правило, кращий) світ...» [9, с. 100]. Тетяна Бовсунівська також зазначає: «Мотив смерті, могили, загибелі в українському романтизмі — це зовсім не презентація небуття <...> За християнським же віровченням смерть не є остаточним зникненням, адже безсмертна душа людська, душа природи, вічним є світовий дух» [3, с. 29]. Надія на кращий потойбічний світ постає у поезії «Три дороги»: «Глянув я прямо, а прямо зорить; / Віра веде мене в світ, що горить. / О, як би там та не стало зоріти, — / Краще було б нам і в світ не ходити!» [3, с. 211].

Тема смерті, яка широко побутувала у творчості українських романтиків, знайшла своє відображення і в поетичному доробку Якова Щоголева. Не зважаючи на те, що сам поет за життя зазнав багато горя, у його творах утверджуються ідеї неминучості смерті та рівності усіх перед нею, відзначається краса смерті, швидкоплинність життя розглядається через християнське світобачення.

Література:

1. Афанасьев-Чужбинський О. Поезії / Олександр Афанасьев-Чужбинський. — К. : Радянський письменник, 1972. — 223 с.
2. Білецький О. До розуміння творчості Я. Щоголева / Олександр Білецький // Білецький О. Зібрання творів: у 5 т. — Т. 2 : Українська література XIX — початку XX століття. — К., 1965. — С. 565–578.
3. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму / Тетяна Бовсунівська. — К. : Київ. ін-т «Слов'янський ун-т», 1998. — Ч. 2 : Ейдетика. — 109 с.
4. Бондар М. Яків Щоголев / М. Бондар // Історія української літератури XIX століття : підручник : у 2 кн. / [М. Г. Жулинський, М. П. Бондар, Т. І. Гундорова та ін.]; за ред. М. Г. Жулинського. — К. : Либідь, 2006. — Кн. 2. — С. 505–522.
5. Зеров М. «Непривітаний співець» (Я. Щоголів) / М. Зеров // Зеров М. Твори : в 2 т. — К. : Дніпро, 1990. — Т. 2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. — С. 294–323.
6. Історія української літератури XIX століття : підручник : у 2 кн. / [М. Г. Жулинський, М. П. Бондар, Т. І. Гундорова та ін.]; [за ред. М. Г. Жулинського]. — К. : Либідь, 2005. — Кн. 1. — 656 с.
7. Каспрук А. А. Яків Щоголев. Нарис життя і творчості / А. А. Каспрук. — К. : Видавництво АН УРСР, 1958. — 119 с.
8. Костомаров М. І. Твори : в 2 т. / М. І. Костомаров — К. : Дніпро, 1990. — Т. 1. : Поезії ; Драми ; Оповідання / [упоряд., авт. передм. та прим. В. Л. Смілянська]. — 538 с.

9. Лапко О. А. Релігієсофське осмислення буття людини в поезії Якова Щоголева / О. А. Лапко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. — Ч. I. — 2009. — № 3. — С. 98–104.
10. Прусова М. О. Проблема смерті в російській поезії першої половини XIX століття : автореф. дис. ... канд. філол. н. : спец. 10.01.02 «Російська література» / Марія Олександрівна Прусова. — Сімферополь, 2001. — 21 с.
11. Ткачук М. П. Українська поезія останньої третини XIX століття : основні тенденції розвитку й естетична стратегія / М. П. Ткачук. — Тернопіль : ТДПУ, 1998. — 80 с.
12. Українські поети-романтики. — К. : Наукова думка, 1987. — 592 с.
13. Хоткевич Г. М. Яків Іванович Щоголів. Огляд його життя і діяльності / Г. М. Хоткевич // Хоткевич Г. Твори у 2 т. — К. : Дніпро, 1966. — Т. 1. — С. 369–394.
14. Щоголів Я. І. Твори / Я. І. Щоголів. — Х. : Видавництво САГА, 2007. — 342 с.

Romantic Tendencies in Treating Death Theme in Yakiv Shchogolev's Creative Works

The article considers the theme of death in Yakiv Shchogolev's writings; death is the main motive of his poetry. It is stressed in the paper that the poet inherited the tradition of Kharkiv romantic school.

УДК 821.161.2:82–221(Тобілевич)

Таїсія Рогозянська (Одеса)

АВТОРСЬКІ ІНТЕНЦІЇ ТА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У ЖАНРОВИХ РІЗНОВИДАХ КОМЕДІЙ ІВАНА ТОБІЛЕВИЧА (КАРПЕНКА-КАРОГО)

Інтертекстуальність передбачає насамперед семантичні зміни тексту-донора та інтексту в результаті їх взаємодії, а також зміну суб'єкта мовлення. Щоб уникнути «надінтерпретації», варто за точку опори прийняти положення, що про інтертекстуальність у художній літературі можливо плідно говорити, лише коли «автор вияскравлює взаємодію між текстами, робить її досяжною для читача за допомогою специфічних засобів, а читач, зі свого боку, сприймає авторську інтенцію у процесі інтерпретації тексту» [11, с. 46]. Тобто, ідеться про обов'язкову присутність маркерів міжтекстової взаємодії. Відповідно, власне інтертекстуальність (за Жераром Женеттом) проявлятиметься у наявності цитат, алюзій, ремінісценцій; пара текстуальність — у наявності епіграфа, заголовка, передмови, післямови, коментарів, приміток і їх особливому зв'язку з основним текстом; мета текстуальність — у наявності модусу коментування; гіпертекстуальність — в імітації чи трансформації претексту; архітекстуальність — у відношенні тексту до своєї жанрово-видової надструктури.

Вважаємо за доцільне розглядати інтертекст як міжтекстовий простір, сукупність точок зіткнення авторських та читацьких стратегій. Автор у будь-якому разі орієнтується на певний образ реципієнта, тому експліцитно або імпліцитно включає до свого тексту інтекст, розміщуючи його, відповідно до своєї мети, у сильних (заголовки, присвята, епіграф тощо) чи слабких (основний текст) позиціях. У свою чергу реципієнт має змогу не лише відчитати закладені автором коди і відсилання до реальних претекстів (за І. Смирновим, це реконструктивна інтертекстуальність [11, с. 37]), а й виявляти паралелізм попередніх текстів, розшифровуючи їх глибинну семантичну спорідненість (конструктивна інтертекстуальність), і навіть аналізувати зв'язки тексту із «посттекстами», тобто, прослідковувати тяглість літературних традицій, серію трансформацій відомого сюжету, ряд архітекстуальних змін тощо.

Застосовуючи інтертекстуальний підхід до кінематографічного матеріалу, Михайло Ямпольський доходить висновку, що «кожен текст, створюючи навколо себе особливе